

Maatschappelijke begeleiding statushouders

Tips en aandachtspunten voor de inrichting van
maatschappelijke begeleiding van statushouders in
het kader van de nieuwe Wet Inburgering

work...:
connection
MOTIVATING PEOPLE

Wyzer
Mensen. Projecten. Kennis.

Inhoudsopgave

1.	Achtergrond	3
2.	Het vraagstuk en het antwoord	3
	Het vraagstuk	3
	Het antwoord	4
	Inhoud	4
	Leren door te doen	4
	Fasering	5
	Leidende rol van het Plan Inburgering en Participatie (PIP)	5
	Totstandkoming van het PIP	5
	Rol en positie van de maatschappelijk begeleider (vaak vrijwilliger)	6
	Tot slot: overige aandachtspunten	6
3.	Tot slot	7
	Bronnen	7

1. Achtergrond

De Rijksoverheid en VNG stellen dat het voor gemeenten belangrijk is dat statushouders zelfredzame burgers worden die kunnen participeren in de samenleving. Een statushouder die niet goed landt zal afhankelijk blijven van gemeentelijke voorzieningen en onvoldoende aansluiting bij de samenleving vinden. Uit ervaring blijkt dat vooral in het eerste jaar begeleiding richting zelfredzaamheid cruciaal is. Het gaat hierbij om ondersteuning bij het regelen van praktische zaken zoals het aanvragen van huurtoeslag en bijstand tot het wegwijs maken in het reguliere aanbod van voorzieningen in Nederland. Om zelfredzaam en (financieel) onafhankelijk te worden is het voor statushouders eveneens van belang om uit de bijstand te komen. Om dat te bereiken is het zaak om van meet af aan een traject uit te zetten naar werk en/of opleiding. Een intensieve en integrale aanpak zorgt voor een snellere integratie van statushouders.

In de huidige wetgeving wordt de verantwoordelijkheid van participeren vrijwel geheel bij de statushouder neergelegd en voelden de gemeenten minder noodzaak invulling te geven aan hun begeleiding. De praktijk heeft echter uitgewezen dat dit beleid haaks staat op het belang van zelfredzame en participerende statushouders. Zij zakten massaal voor hun inburgering of kregen vrijstelling zonder een vervoltraject, participeren amper en vinden uiterst moeizaam werk (28% heeft betaald werk na 6 jaar, waarvan > 75% tijdelijk en voor 65% in deeltijd). De Nederlandse taalvaardigheid is voor velen te laag om te participeren, aan werk te komen of een opleiding te volgen. Veel statushouders hebben moeite aansluiting te vinden bij de Nederlandse samenleving. Voor oudere statushouders is het vaak (nog) moeilijker zich aan te passen dan voor jongeren.

In de aangekondigde nieuwe Wet Inburgering wordt de verantwoordelijkheid voor een geslaagd inburgeringstraject weer voor een belangrijk deel bij de gemeente gelegd, in de vorm van regievoering. De gemeente is verantwoordelijk voor het afnemen van een brede intake en het opstellen van een Plan Inburgering en Participatie, het PIP. Deze moet leiden tot een zelfredzaamheid en participatie. De maatschappelijke begeleiding staat ten dienste van de uitvoering van het PIP. In de praktijk worstelen veel gemeenten hiermee. In dit artikel worden tips en uitgangspunten meegegeven waarmee de maatschappelijke begeleiding van begin af aan goed ingezet kan worden.

2. Het vraagstuk en het antwoord

Het vraagstuk

Gemeenten kopen de maatschappelijke begeleiding veelal in bij maatschappelijke organisaties als Vluchtelingenwerk, Humanitas of lokale welzijnsorganisaties. We zien in de praktijk dat de begeleiding vaak inhoudelijk niet duidelijk wordt gedefinieerd. Hoe de begeleiding programma-inhoudelijk uitgevoerd moet worden is vaak nog minder helder. Bijvoorbeeld: de begeleiding wordt meestal uitgevoerd door vrijwilligers, al dan niet ondersteund door een beroepskracht. Er is vaak niet over nagedacht welke eisen aan vrijwilligers kan worden gesteld en hoe ervoor gezorgd kan worden dat hun werk aansluit bij de afspraken in de PIP. Hoe kan dat beter?

Het antwoord

De vormgeving van maatschappelijke begeleiding is afhankelijk van de lokale context en van de visie van de gemeente die hier mee aan de slag gaat. Desalniettemin zijn er elementen die standaard meespelen en goed vormgegeven moeten worden. Dit zijn:

Inhoud

Bij maatschappelijke begeleiding zouden de volgende onderwerpen centraal moeten staan:

- Wat moet je geregeld hebben als je in Nederland woont en hoe organiseer je dat (op het gebied van wonen, zorg, financiën, onderwijs en opvoeding)
- Inzicht in de culturele verschillen tussen het land van herkomst en de Nederlandse samenleving en leren hoe je daar als statushouder mee omgaat.
- Inzicht in wat er in de Nederlandse en lokale samenleving te doen is en gedaan wordt, en leren hoe je daar als statushouder in participeert.
- Oriëntatie op (vrijwilligers)werk en opleiden met als sluitstuk een door de statushouder zelf gesteld realistisch doel en de eerste stappen op weg naar het beoogde doel.

Het sleutelwoord bij deze onderwerpen is verwachtingsmanagement. Van belang is in beeld te hebben welke verwachtingen de statushouder heeft. Vraag de statushouder: 'wat wil je binnen nu en 3 jaar bereiken?' En ga het gesprek verder aan: **zijn dit reële verwachtingen?** En heeft de statushouder een realistisch plan om zijn verwachtingen te realiseren?

Leren door te doen

Uitgangspunt van de maatschappelijke begeleiding is dat de statushouder het snelste leert door het opdoen van concrete ervaringen en daarop te reflecteren. Dat vraagt ook iets van de **maatschappelijk** begeleiders. Die moeten bereid en in staat zijn leersituaties te creëren waar statushouders eigen ervaringen opdoen (positieve, maar wellicht ook negatieve). Ervaringen die hem of haar doen ontdekken wat hij/zij kan en wat hij/zij nog moet bijleren. Dit betekent dat de maatschappelijk begeleider de statushouder vooral moet stimuleren om zelf in de Nederlandse samenleving aan het werk te gaan en zo snel als mogelijk leert 'de eigen boontjes te doppen'. Daarbij geeft de maatschappelijk begeleider zo min mogelijk 'antwoord op de vraag' en bedenkt dus niet de oplossingen die de statushouder zelf had kunnen bedenken. Laat staan dat de maatschappelijk begeleider eigenhandig oplossingen aandraagt of problemen voor de statushouder oplost. De **maatschappelijk** begeleider is niet een uitvoerder, maar de coach van de statushouder.

En: deze methodiek van werken moet gelden voor iedereen (ook voor vrijwilligers). Vertrekpunt is activering van begin af aan.

Fasering

De maatschappelijke begeleiding start bij voorkeur vanaf de dag dat de statushouder gekoppeld is aan de gemeente of anders de eerste dag bij vestiging in de gemeente. Voor succes is echter meer nodig en daarover is de laatste tijd het nodige gepubliceerd. Zo is er de Piëzo-methode ontwikkeld. Deze methode gaat uit van 5 fasen:

- Fase 0: Op orde krijgen van de thuis- en gezinssituatie, vergroten van de vertrouwensband tussen begeleider en statushouder en vergroten van de maatschappelijke zelfredzaamheid. Dit is de fase waarin veel geregeld moet worden en de behoefte aan praktische informatie en ondersteuning het grootst is.
- Fase 1: Meedoen aan activiteiten die passen bij de statushouder, opbouwen van een positieve en zinvolle dag-invulling en start van de ontwikkeling in taal en andere vaardigheden.
- Fase 2: Lerend vrijwilligerswerk, gericht op vrijwilligers- en werknemersvaardigheden.
- Fase 3: Vrijwilligerswerk doen of stage lopen bij een organisatie, gericht op ontwikkeling naar werk en/of opleiding.
- Fase 4: Gerichte begeleiding naar betaald werk en/of een opleiding.

Deze fasen geven volgorde aan hoe de maatschappelijke begeleiding vorm en inhoud te geven, afhankelijk van motivatie, mogelijkheden, kennis en kunde van de statushouder. Maatwerk dus, per statushouder verschillend qua inhoud, volgorde in fasen (dual of juist niet) en tijdsplan.

Leidende rol van het Plan Inburgering en Participatie (PIP)

In de aangekondigde nieuwe wetgeving is het PIP (op te stellen binnen 10 weken na binnenkomst gemeente) leidend en wordt er een regievoerder aangesteld. Een PIP is een startdossier (dus niet statisch) van waaruit gewerkt wordt, met korte en lange termijn doelen en waarin alle leefgebieden van de statushouder zijn meegenomen. Het PIP moet leidend zijn, voor iedereen! Het is de leidraad waarlangs iedere ondersteuner werkt die bij de statushouder betrokken is. Als iedereen bijdraagt aan dezelfde gestelde doelen en activiteiten is de kans op succes het grootst. En is de kans van afdwalen, tijdsverlies, verwarring en teleurstelling het kleinst. Dus ook vrijwilligers die binnen de maatschappelijke begeleiding ingezet worden staat niet vrij om zelf te kiezen waarmee zij met de statushouder aan de slag gaan. Iedereen moet voor dezelfde doelen gaan.

Dit betekent dat in de voortgang van het proces er voortdurend afgestemd moet worden met andere organisatie met het PIP als **vertrekpunt**. Wie doet wat? Werken vanuit een opdracht (PIP) is anders dan werken vanuit ieders individuele visie, standpunt, belang of doelstelling. Samenwerken in samenhang en in elkaars verlengde, gelijkwaardigheid in contact tussen statushouder, beroepskracht en vrijwilliger. Houd je bij je leest: dit betekent waar nodig doorverwijzen en/of bijstellen van het PIP.

Totstandkoming van het PIP

In het PIP wordt zo veel mogelijk informatie van verschillende bronnen benut. Voordat het PIP wordt opgesteld zijn er al meerdere personen bij de statushouder betrokken, zoals: de ambtenaar die de uitkering regelt, de regievoerder, de vrijwilliger die de statushouder wegwijs maakt in en om het huis. Verder hebben ook de huisarts, maatschappelijk werker, COA medewerker of andere beroepskracht mogelijk al voor het PIP kunnen kennismaken met de statushouder. Belangrijk is dat ook zij signalen kunnen afgeven over eventuele bijzonderheden waarmee de regievoerder rekening dient te houden. Communicatielijnen binnen de gemeente (intern en met het lokale maatschappelijke veld) zullen dus kort en helder moeten zijn, evenals een informatie-overdrachtsprotocol. Welke informatie kan hoe gedeeld worden? Wanneer en hoe moet de statushouder daarvoor zijn toestemming geven?

Rol en positie van de maatschappelijk begeleider (vaak vrijwilliger)

Een belangrijk punt is de positionering van de maatschappelijk begeleider in het krachtenveld van de inburgering. Deze begeleider is veelal iemand die zich op vrijwillige basis inzet voor de statushouder. De praktische ondersteuning vormt een groot deel van de maatschappelijke ondersteuning. Tegelijkertijd is de rol van de maatschappelijk begeleider als bewegwijzeraar, steun en toeverlaat, als signaleerder en doorverwijzer, bemiddelaar en belangenbehartiger net zo belangrijk. Deze rollen lijken misschien minder zichtbaar, maar vormen op de achtergrond de ruggengraat van de maatschappelijke begeleiding. Zaak is dat de maatschappelijk begeleider op gelijkwaardig niveau naast de statushouder staat om ondersteuning te bieden; iemand dus waarop de statushouder te allen tijde kan terugvallen. Deze begeleiders lopen de gaten dicht die het systeem laat vallen en laten medemenselijkheid vooropstaan in de begeleiding. Belangrijk is dus dat de maatschappelijk begeleider een 'status' heeft binnen de keten van inburgering.

Tot slot: overige aandachtspunten

Belangrijke aandachtspunten zijn:

- a. Sturen op de verblijfsintentie. Veel statushouders geven aan op termijn terug te willen naar land van herkomst, en leggen daarmee minder focus op inburgering. Maar weinigen gaan daadwerkelijk terug en intussen lijdt de inburgering hieronder. Hou een statushouder de reële mogelijkheid voor dat hij/zij in Nederland zal blijven en vraag naar de doelen die daarbij horen.
- b. Werk met vaste begeleiders.
- c. Resultaat- en tijd gericht werken. Voortdurende monitoring/rapportering. Niet vrijblijvend, handhaaf waar nodig. Zorg voor een afgestemd programma en dito agenda.
- d. Neem de statushouder als vertrekpunt! Richt je op hetgeen bereikt moet worden en bekijk daarna hoe dit past binnen wettelijke kader en bestaande structuren.
- e. Zorg voor eigenaarschap: duidelijkheid over wie waarover verantwoordelijk is op onderdelen uit de PIP.
- f. Zorg voor heldere kaders vanuit de wetgeving en lokale invulling daarvan (Participatiewet, Inburgeringswet); wat kan wel/niet?
- g. Besteed in het PIP aandacht aan gezondheid en vooral preventieve gezondheid. Deskundigenⁱ geven aan dat statushouders op onderdelen andere of meer gezondheidsproblemen hebben dan de gemiddelde inwoner van Nederland, en gezondheidsproblemen hinderen inburgering.
- h. Betrekken van directe woonomgeving van de statushouder en lokale samenleving. Integratie komt van meerdere kanten.
- i. Zorg voor voldoende en snel in te vullen vrijwilligerswerk en stage- en werkervaringsplekken, ook voor Z-routers en vrouwen! Taal is vaak een barrière: zorg dat vrijwilligersorganisaties weten dat iemand de taal niet of weinig machtig is en dat zij de werkzaamheden daarbij hebben aangepast.
- j. Aandacht voor minimaal benodigde kennis en kunde van vrijwilligers en beroepskrachten – gezamenlijke deskundigheidsbevordering en training.
- k. Bij verhuizing vanuit de COA-opvang naar de gemeente bestaat een risico op financiële problemen bij de statushouder. Zorg ervoor dat processen en voorzieningen binnen de gemeente op elkaar aansluiten en verstrek desgewenst een voorschot op de uitkering of laat nagaan of de toeslagen tijdig en correct zijn aangevraagd.
- l. Regel kinderopvang.

3. Tot slot

Dit schrijven wil helpen bij het verder uitwerken van een programma voor maatschappelijke begeleiding dat duidelijk is voor alle betrokkenen. Per onderdeel van dat programma moeten zaken worden uitgewerkt en afgestemd. Die uitwerking is sterk afhankelijk van de lokale sociale infrastructuur: welke voorzieningen zijn er in de sociale basis al aanwezig, hoe kunnen die benut worden, wat is er nog extra nodig, en hoe wordt alles op elkaar afgestemd. Wyzer en WorkConnection hebben veel ervaring met deze materie en de afstemming ervan op de lokale context. Mochten wij u van dienst kunnen zijn met onze kennis en ervaring aarzel dan niet om vrijblijvend contact met opnemen met het expertiseteam Inburgering van Wyzer Advies, via Marieke de Vries, te bereiken via mdevries@wyzer.nl of met Frank Steenhuisen, senior adviseur WorkConnection via frank.steenhuisen@workconnection.nl.

Bronnen

Workconnection: het Onner model.

WRR: Policybrief 'Geen tijd te verliezen'.

VNG: - Factsheet - Integratie en Participatie voor gemeenten

Wijzigingenoverzicht nieuwe Wet inburgering Movisie: De effectiviteit van de PiëzoMethodiek.

SCP: Opnieuw beginnen.

NCOD: Routekaart Inburgering 2021

Trouw: artikel 'Maatschappelijke begeleiding statushouders komt in de knel door nieuwe inburgeringswet'.

Significant Public: blog 'Maatschappelijke begeleiding, van praktische hulp tot medemenselijkheid'.

ⁱ Zie o.a. <https://www.pharos.nl/factsheets/gezondheid-en-gezondheidsrisicos-statushouders-wat-is-bekend/>